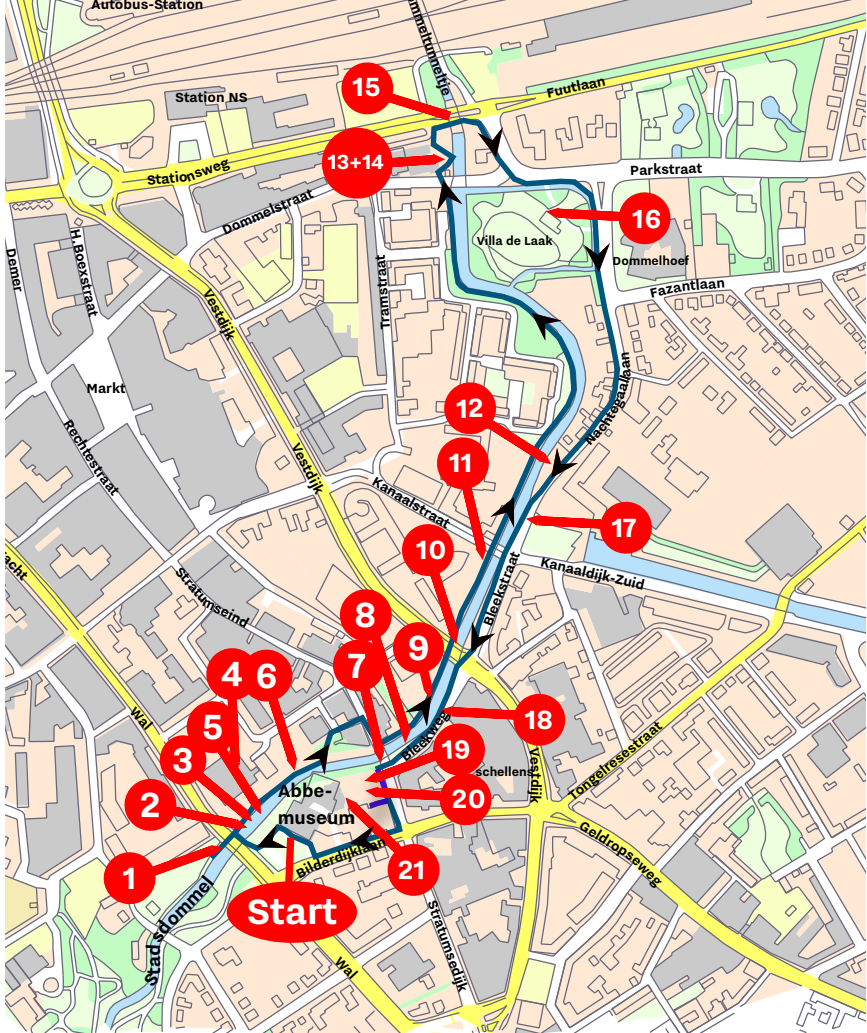

DE DOMMEL DOOR DE STAD

Een mooie wandelroute

EINDHOVEN

Rivier de Dommel ontspringt ten zuiden van de plaats Peer in Belgisch Limburg. Na ca. 20 kilometer stroomt hij bij Borkel en Schaft (Valkenswaard) Nederland binnen. Na ongeveer 120 kilometer en een hoogteverval van zo'n 70 meter mondt de Dommel -via de Dieze- bij 's-Hertogenbosch uit in de Maas. Onderweg ontmoet de Dommel de stad Eindhoven.

Midden door de stad slingert de Stadsdommel. Deze wandelroute loopt langs dit verrassend groene stukje Eindhoven, waar je een diversiteit aan planten tegenkomt en met een beetje geluk ook dieren, zoals de ijsvogel, de grote gele kwikstaart en de weidebeekjuffer.

Langs de Dommel staan op verschillende plaatsen bordjes. Deze bordjes herinneren aan de vele fabrieken die vroeger langs de Dommel hebben gestaan.

U loopt de Dommelwandeling in ongeveer 90 minuten.

DE DOMMEL, NATUURLIJK SCHOON

Vanaf eind 2009 onderging 17 km van de Dommel een grote opknapbeurt. Vanaf het zuiden van Eindhoven, langs Nuenen tot aan het Wilhelminakanaal in Son en Breugel. De eeuwenoude beek werd nog mooier en natuurlijker en de vervuilde bodem werd gereinigd. Er ontstond een nieuw leefgebied voor planten en dieren én een aantrekkelijke plek om te wonen, te werken en te recreëren. Naast het schoonmaken van de bodem, werd tegelijkertijd, waar dat nodig is, de natuur rondom de Dommel opgeknapt.

De Dommel had al een rijke natuur, de diversiteit is na de opknapbeurt alleen maar toegenomen. Met deze wandelroute maak je kennis met het gedeelte van de Dommel dat door het centrum van de stad stroomt.

WATERKWALITEIT

De waterkwaliteit van de Dommel is afhankelijk van een groot aantal factoren. De beek wordt vervuild door onder andere landbouw, afvalwater van rioolwaterzuiveringsinstallaties en industrie. Dat laatste heeft alles te maken met een zinkfabriek in België. Om de overlast van de vervuilende metalen te verminderen is ter hoogte van Eindhoven zandvang 'de Klotputten' aangelegd. Een zandvang is een forse verbreding van de watergang, waardoor het water minder hard stroomt. Hierdoor zakken de zwevende deeltjes naar de bodem. Aan deze zwevende deeltjes zitten veel van de zware metalen cadmium en zink vast. Als het veel geregend heeft, fungeert de Dommel als rioolwater-overstort voor de aanliggende gemeenten. Hierdoor komt er dus ook wel eens vervuild rioolwater in de Dommel. Het afkoppelen van hemelwaterafvoeren van het riool zou dit in de toekomst kunnen verminderen.

Ook natuurlijke aspecten zijn van invloed op de kwaliteit van het Dommelwater. Bij langdurige droogte vermindert de stroming van het water. Vaak gaat droogte gepaard met hogere temperaturen. Dan ontstaat de kans dat er minder zuurstof in het water zit. In extreme situaties kan dit leiden tot vissterfte.

**Routebeschrijving:
Je vertrekt vanaf de
Wal bij de brug over de
Dommel. Vanaf de Wal
volg je het pad tussen
het stadhuis en de
Dommel naar bene-
den. Je gaat verder
over het pad aan de
linkeroever.**

1. STUWWAL

De stuw in de Stadsdommel onder de Wal is een beschermd monument. In 2002 is de vispassage aangelegd (zie 2.), waarna de stuw buiten werking is gesteld door de ijzeren schuiven omhoog te hijsen.

Langs de oevers groeit de invasieve exoot grote waternavel. Deze moerasplant drukt alle andere vegetatie weg en beperkt de waterafvoer; dat is niet gewenst. Het Waterschap De Dommel maait deze planten daarom intensief en voert het maaisel af. Daarnaast komt er aan de oever Liesgras voor. De bladeren komen gevouwen tevoorschijn, als je goed kijkt zijn er dwarschotjes in de bladschede te zien. Deze plant is stikstofminnend en komt langs voedselrijk water voor.

2. VISPASSAGE

De vispassage ter hoogte van het Van Abbemuseum is in 2002 aangelegd. De totale lengte van deze vispassage is 60 meter en overbrugt een hoogte van 60 cm. Hierin zijn zeven vistrappen aangelegd met tussenliggende waterbekkens. De tredes van de vistrap zijn V-vormig en bestaan uit een stalen profiel met in het midden een sleuf van 30 cm breedte en 100 cm diepte. Het ziet er uit als kleine watervalletjes.

Onder de moerasligge linkervoeroever (aan de kant van het stadhuis) ligt een 'by-pass'. De ingang van de by-pass bevindt zich tussen de bovenste vistrap en de brug van de Wal en de uitgang voorbij de onderste vistrap. De by-pass zelf is een grote betonnen koker, waar het Dommelwater doorheen gestuurd kan worden als de vistrap voor onderhoud drooggelegd moet worden. Ook bij hoog water, als er voor de vissen teveel water over de vistrap gaat, kan de vistrap ontlast worden door een deel van het water via de by-pass om te leiden. Zowel de in- als uitgang zijn niet zichtbaar. Hoog over de trede zwemmen vissoorten zoals serpeling en winde. Laag door de sleuf zwemmen de bodemvissen beekprik, biermpje, kleine modderkruiper, rivierdonderpad en riviergrondel.

Stadsdommel bij Van Abbemuseum

3. LINKEROEVER AAN DE ZIJDE VAN HET STADHUIS

De oude kademuur op de linkeroever is in zijn geheel afgebroken. Deze is vervangen door een nieuwe muur, een aantal meters richting het stadhuis. Hier vind je ook de 'Milieboom', een bronzen beeld van een boom met een bronzen plaquette met daarop vermeld: 'Aangeboden door Hare Majesteit de Koningin ter gelegenheid van de uitreiking van de Milieuprijs 1987 aan Eindhoven'.

Naast de bronzen boom vind je hier ook twee bijzondere echte bomen. Een watercypres, aangeboden in 1982 ter ere van Eindhoven 750 jaar stad en een zilverlinde, geplant in 1988 ter ere van de 50^e verjaardag van Koningin Beatrix.

Tip! Voor alle bomenliefhebbers is een interessant boekje samengesteld: de bomenroute langs de Dommel. Deze begint bij de Genneper watermolen en eindigt bij de Kamer van Koophandel. Het beheer van de bomen staat centraal bij deze wandeling. Je vindt dit boekje op thisiseindhoven.nl

Op de linkervoer komen drie hoogteniveaus met verschillende soorten beplanting voor:

- 20 cm boven de gemiddelde Dommelwaterstand zijn de vluchtheuveltjes beplant met zwarte els;
- Rond de gemiddelde Dommelwaterstand komt vochtig beekdalgrasland voor;
- 20 cm onder de gemiddelde Dommelwaterstand is riet- en liesgras te vinden.

Langs de oevers zijn voorbegroeide kokosrollen met moeraskruiden aangebracht. Ook zijn de oevers ingeplant met wilde moerasplanten. In het natte gedeelte van de oever is kwelwater te zien. Kwelwater lijkt op een 'oliefilm'. De beplanting langs de linkeroever aan de zijde van het stadhuis bestaat voornamelijk uit gele honingklaver, Canadese fijnstraal en slangenkruid.

4. STADHUIS

Het stadhuis is in 1968 gebouwd. Het is ontworpen door architect Jan van der Laan van de Bossche School. Achter deze glazen erker is de kamer van de burgemeester. Links en rechts van deze 'glazen erker' zijn de werkkamers van de wethouders.

Langs de route staan kunstwerken van twee Amerikaanse kunstenaars: Matt Mullican en Lawrence Weiner. Van deze kunstenaars bevinden zich ook werken in de collectie van het Van Abbemuseum. Als je meer wilt weten over kunstwerken in Eindhoven, kijk dan eens op eindhoven.kunstwacht.nl

5. DE VOETBRUG

De voetbrug, in 2006 gebouwd bestaat uit glazen platen. De voetbrug verbindt de tuin van het Van Abbemuseum -ontworpen door de beroemde tuinkunstenaar Piet Oudolf - en de stadstuin (zie 6). Bovendien wordt er zo een verbinding gemaakt tussen het Van Abbemuseum en de 'Rode Loper' (zie 6). Nabij de voetbrug werd op 15 juli 2016, exact 20 jaar na de Hercules-ramp, een monument onthuld ter nagedachtenis van de slachtoffers van deze ramp. Het monument, ontworpen door kunstenaar Van Eerd, heeft de vorm van een H en bevat de namen van de overleden inzittenden.

6. STADSTUIN

De stadstuin ligt tussen het stadhuis en het Designhuis aan de linkeroever van de Dommel. Deze tuin is aangelegd in 2006, voorheen was het een parkeerplaats. Het doel van de stadstuin is groen en natuur met de stad te verbinden.

Vlak voor het Designhuis ligt de 'Rode Loper'. Dit is een kunstroute in het centrum van Eindhoven die loopt van de St. Catharinakerk, langs het Begijnenhof en het stadhuisplein naar de oever van de Dommel.

7. BRUG STRATUMSEDIJK OVER DE DOMMEL

Op de rechter- en de linkeroever zijn in de brug faunapassages aangebracht, waardoor dieren zich gemakkelijk kunnen verplaatsen. Deze passages bestaan uit een kunststof buis met een diameter van 30 cm. De faunapassage is bedoeld voor de 'aan water gebonden landdieren' zoals de waterspitsmuis en de bunzing. De openingen van deze passages liggen enigszins achter begroeiing verscholen en zijn met enige moeite te zien.

Stadsdommel Stratumseind Vestdijk

8. KADEMUUR TUSSEN STRATUMSEIND EN VESTDIJK

Ook hier op de linkeroever is de oude kademuur afgebroken en is er een nieuwe muur landinwaarts opgebouwd. Een klein deel van de oude kademuur is behouden om een treurwilg en een schietwilg te sparen. De muur voorkomt dat de wilgen hun steun verliezen en omvallen of omwaaien. Stichting Stadsbomen Eindhoven heeft zich sterk ingezet om deze bomen te sparen.

9. LINKERVOOR- OEVER TUSSEN STRATUMSEIND EN VESTDIJK

Een groot gedeelte van de linkervoeroever is kort voor de aanleg hiervan (zomer 2006) weggespoeld. De oorzaak hiervan was het vele hoge water in die periode. Vanaf dat moment maakte de Dommel haar eigen stroomgeulen in zowel de linker- als rechteroever.

In 2008 is de oude stroomgeul die achterlangs de knotwilgen loopt, ingeplant met wortels van de gele lis. Rondom de linkeroever komt een grote diversiteit aan beplanting voor, waaronder de schietwilg, zwarte els, jacobskruiskruid, tandzaad, springbalsemien en koninginnekruid.

Stadsdommel Vestdijk Kanaalstraat - houten vlonder

10. VERDIJKBRUG

De Verdijkbrug is vernoemd naar de eerste burgemeester van groot Eindhoven, Anton Verdijk. Via de Verdijkbrug loopt de Vestdijk over de Dommel. Op dit punt zijn beide oevers voorzien van een faunapassage, waardoor de landdieren onder de brug door kunnen. De faunapassages zijn aan beide oevers met enige moeite te zien. Ook deze passages bestaan uit kunststof buizen met een diameter van 30 cm.

en de Stadsdommel nabij de Kanaalstraat is in de vooroever een houten vlonder aanwezig. Als je op deze vlonder staat, kun je mooi over het water en de planten op de vooroever uitkijken.

11. LINKERVOOR-OEVER TUSSEN VESTDIJK EN KANAALSTRAAT

Dit punt langs de Dommel ziet er erg natuurlijk uit met prachtige begroeiing van moerasplanten zoals het groot hoefblad en de moerasandoorn en grote kattenstaart. Tussen het kantoor van de DELA

Aan de overzijde in de kade nabij de Kanaalstraat, ligt een oude dichtgemetselde riooloverstort verstoppt achter de begroeiing. Eindhoven werkt er hard aan om de riolen bij overvloedige regenval minder in de beken te laten 'overstorten' door hemelwater van daken en straten af te koppelen. In heel Eindhoven zijn er nog 30 overstorten, waarvan er 23 op de Dommel lozen (2018).

Steek hier de Kanaalstraat over en
vervolg de route over het Pad
Mariënhege.

12. LINKEROEVER TUSSEN KANAALSTRAAT EN DOMMELSTRAAT

Dit deel van de Dommel is het meest bosrijke deel. Je ziet een stadsplantsoen op de linkeroever en tuinen op de rechteroever. Ter hoogte van het parkje is in het kader van het project 'Dommel door Eindhoven' een nieuwe meander gegraven naast de bestaande stroomgeul. Hiervoor moest de in 2001 aangeplante Amerikaanse Es een aantal meter worden verplaatst. Deze boom was aangeplant ter gelegenheid van de officiële start van het Trefpunt Groen Eindhoven, een organisatie die namens tal van belangenverenigingen overleg pleegt met de gemeente over natuur en groen in de stad.

De beplanting langs dit deel van de Dommel is gevarieerd, je ziet er onder andere:

- plataan (van ca. 100 jaar oud)
- knoopkruid
- avondkoekoeksbloem
- kaasjeskruid
- hop (in vochtige beekdalbossen)
- bijvoet
- late guldenroede (ook veel in tuinen aangeplant)
- oregano (uit tuinen afkomstig)
- Japanse duizendknoop. Dit is een woekerende exoot die een negatieve invloed heeft op de inheemse flora. Deze plant is nog niet effectief te bestrijden. Waarschijnlijk hebben dumpingen van tuinafval in het verleden bijgedragen aan de explosieve verspreiding van deze plant.

Aan het einde van het pad zie je een muur met de tekst NV Linnenfabrieken Briel & Verster. Via deze toegang kom je in de tuin van de Effenaar.

Stadsdommel Kanaalstraat Dommelstraat

13. TUIN VAN DE EFFENAAR

De oude fabrieksmuur van NV Linnenfabrieken Briel & Verster is in 2007 geres-
taureerd. De naam Effenaar van het jongerenmuziekcentrum is afgeleid van de vroegere activiteiten (textiel effenen) in de linnenfabriek.

De tuin is aangelegd in 2006 en 2007 naar een ontwerp van Harry Derks. Hij heeft ook de banken en de muren ontworpen. In de tuin is ook een vijver aangelegd.

14. STEPPING-STONE POEL

De vijver naast de Effenaar is cultuurrijk vormgegeven met wilde moerasplanten en inlandse bomen. Deze vijver is één van de 'stapstenen' of rustpunten die voor amfibieën langs de Dommel zijn aangelegd. Hiermee kunnen amfibieën, mits deze niet te ver van elkaar liggen van de

ene naar de andere poel trekken 'stappen' (lees doortrekken). Op dit punt ligt het waterpeil boven de hoogste stand van het gemiddelde hoogwater van de Dommel. De poel wordt op verschillende manieren gevoed:

- water van de verhardingen
- water van het dak van het jongerenmuziekcentrum
- kwelwater uit de omgeving

Direct naast en deels onder de loopbrug loopt, vlak onder de oppervlakte van het water, een 'stamriool'. In het stamriool wordt onder druk water uit het gemengd rioolstelsel van een aantal wijken naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie gepompt.

Via de schuin geplaatste 'rioolbuis' kan overtollig water uit de poel naar de Dommel stromen.

15. STATIONSWEG OVER DE DOMMEL

Langs de Stationsweg zal in de toekomst de nieuwe Gender bovengronds richting de Dommel stromen.

Op dit moment (2018) worden hiervoor de plannen gemaakt. Aan de overkant van de Stationsweg stroomt de Dommel onder het spoor door, het stadscentrum uit. Om het tunneltje op te fleuren werd op de muur langs het fietspad een graffiti aangebracht over de hele lengte van de tunnel, die John Cleese uitbeeldt in de bekende sketch van Monty Python 'Silly Walks'.

Loop nu weer terug naar de Parklaan, loop om villa 'De Laak' heen en sla rechtsaf de Nachtegaallaan in.

16. NACHTEGAAL- LAAN

Op de hoek van de Parklaan en de Nachtegaallaan ligt villa en landgoed 'de Laak'. Dit is het voormalig woonhuis van Anton Philips en zijn familie. Op dit moment dient het als representatieve ontvangstgelegenheid voor Philips. De tuin is een ontwerp van tuin- en landschapsarchitect Leonard Springer.

Landgoed 'de Laak' en verpleegtehuis 'Dommelhoef' liggen rondom in de sloten. Ook in de rest van de wijk 'Villapark' liggen sloten. Hierdoor is dit gebied erg aantrekkelijk voor amfibieën.

17. KADEMUUR NACHTEGAAL- LAAN EN BLEEK- STRAAT BIJ DE KANAALSTRAAT

Loop nu weer terug naar de Parklaan, loop om villa 'De Laak' heen en sla rechtsaf de Nachtegaallaan in.

De stoep is hier wat breder, omdat hieronder een 'verloren damwand' zit met zo veel zware kabels en leidingen, dat de kademuur niet kon worden verschoven.

De Dommel is er daarom wat smaller. Voor de bestaande kademuur is in 2008 een voorovertje gemaakt. Deze bestaat uit kokosrol, grond en breuksteen. Hierdoor was hier geen ecotunnel nodig.

In dit gebied komen onder andere de volgende planten voor:

- rolklaver (vochtig)
- korenbloem (droog)
- teunisbloem (droog)
- kattestaart (nat)
- moeras-vergeet-mij-nietje (nat)
- duizendblad (droog)
- waterkers (nat)
- kamille (vochtig)
- harig wilgenroosje (nat)

Steek de Vestdijk over en loop verder over de Bleekweg.

Steek aan het einde van de Bleekweg de Stratumsedijk over.

18. RECHTERVOOR-OEVER BLEEKWEG TUSSEN VESTDIJK EN STRATUMSEDJK

De naam Bleekweg is ontleend aan het textielbedrijf van Schellens. Hier werden kostbare veloursstoffen gemaakt. In de oude fabriek zit nu de Stadsbrouwerij. De vooroever is hier door het vele hoge water voor een dele weggespoeld. Op de overgebleven vooroever groeit de plant groot hoefblad -met zijn indrukwekkende bladeren- volop.

19. AMFIBIEËNPOEL BIJ STRATUMSEDJK

Bij de hoek van de Stratumsedijk en de Bleekweg ligt aan de zijde van het van Abbemuseum in de begroeiing een amfi-

bieënpool verscholen. Dit is de enige pool in Eindhoven die in vijverfolie is gelegd. De pool is aangelegd in 2002 als 'stapsteen' en voortplantingsbiotoop. Zomer- en winterbiotoop ontbreken nagenoeg, maar voor het doortrekken van dieren is het voldoende.

20. OUDSTE STENEN HUIS VAN EINDHOVEN

In de begroeiing direct rechts van de toegang tot het museumcafé van het Van Abbemuseum zijn enkele funderingen te zien van het oudste stenen huis van Eindhoven. Het huis stamt uit de 16e eeuw. Dit huis is pas ontdekt tijdens werkzaamheden in 2002. Naast de funderingen zijn de restanten van een oude waterput zichtbaar.

Oude waterput bij het Van Abbemuseum

21. EINDE VAN DE WANDELING BIJ DE INGANG VAN HET MUSEUMCAFÉ

Naast het museumcafé van het Van Abbemuseum ligt een vijver. Deze vijver is gescheiden door een roestvrijstalen drempel. Architect Cahen wilde water op één niveau tot aan het museum, maar had zich niet gerealiseerd dat de waterstand van de Dommel regelmatig verandert. Cahen en consorten dachten dit 'slim' op te lossen door een vijver te ontwerpen met water op een vast peil met behulp van opgepompt water uit de Dommel en een stalen drempel tussen vijver en Dommel. Hierdoor lijkt het net alsof het één en dezelfde waterpartij is.

De begane grond van het museum zou bij hoge afvoeren van de Dommel onder kunnen lopen. Daarom is in 2016 door Waterschap de Dommel een zelfsluitende hoogwaterdam aangelegd. Alleen bij dreigende overstroming is de 33 meter lange kunststof dam zichtbaar.

Het Museumcafé is bereikbaar via het knalroze overdekte bruggetje, ontworpen door de Eindhovense kunstenaar en architect John Körmeling. Als het museumcafé geopend is, kun je -onder het genot van een drankje- de vijver met stalen drempel van Cahen van dichtbij zien.

Tekst: IVN Vereniging voor natuur- en milieu-educatie, afdeling Eindhoven
Herzien in maart 2018 met medewerking van Robert Hermens en Roel Verbraak.

Digitaal beschikbaar op:
thisiseindhoven.nl
trefpuntgroeneindhoven.nl

Contact: e.van.rosmalen@eindhoven.nl

